

U.B. YEYTSİN MİFOPOETİK SİSTEMİ VƏ İRLAND MƏDƏNİ İRSİNİN POEZİYADA TƏCƏSSÜMÜ

Nilufər Qədirova

Azərbaycan Universiteti, Bakı, Azərbaycan
e-mail: nilufar3010@gmail.com

Xülasə. Uilyam Batler Yeytsin yaradıcılığı Kelt mifologiyası və İrlandiya folklorunun poetik transformasiyası əsasında formalaşmışdır. Onun mifopoetik “sistem”i tarix, insan və kainatı simvolik və dövri prinsiplərlə təqdim edərək fərdi və kollektiv şüur arasında mürəkkəb dialoq yaradır. Məqalədə həmçinin “Oysinin səyahətləri” və “Səyyah Anqusun mahnısı” poemalarında mifin transformasiyası, Yeytsin Yunqun kollektiv şüur anlayışından təsirləri araşdırılmışdır. Yeyts mif və folkloru yalnız bədii material kimi deyil, həm də milli-mədəni yaddaş və ideoloji diskursun daşıyıcısı kimi dərk edirdi. Yeyts mifoloji süjetləri yenidən semantikləşdirərək onları həm milli identiklik modelinə, həm də fərdiləşmə prosesinin poetik strukturuna çevirir. Onun mifopoetik sistemi mifin idraki və ontoloji mexanizmini elmi şəkildə əsaslandırır.

Açar sözlər: Kelt mifologiyası, İrland folkloru, mifopoetika, kollektiv şüur, arxetiplər.

THE MYTHOPOETIC SYSTEM OF W.B. YEATS AND THE EMBODIMENT OF IRISH CULTURAL HERITAGE IN POETRY

Nilufar Gadirova

Azerbaijan University, Baku, Azerbaijan

Abstract. William Butler Yeats’s work is based on the poetic transformation of Celtic mythology and Irish folklore. His mythopoetic “system” presents history, man and the universe in symbolic and cyclical principles, creating a complex dialogue between individual and collective consciousness. The article also examines the transformation of myth in the poems “The Wanderings of Oisín” and “The Song of Wandering Aengus” and Yeats’s influence on Jung’s concept of collective consciousness. Yeats understood myth and folklore not only as artistic material, but also as carriers of national-cultural memory and ideological discourse.

Keywords: Celtic mythology, Irish folklore, mythopoetics, collective consciousness, archetypes.

1. Giriş

Müasir dövrdə mif anlayışına dair çoxsaylı izahlar və interpretasiyalar mövcuddur. Ənənəvi yanaşma kimi S.N. Broymannın “Lirik ifadə formalarının tarixinə dair” adlı məqaləsində təqdim olunan tərif göstərmək olar. Həmin tərifdə mif “universal mədəni formula” [2, s.56], konkret obrazda ifadə olunmuş dünya haqqında universal bilik kimi ifadə olunur. Bu bilik dünyanın modelləşdirilməsinin spesifik üsulu və mifopoetik, yaxud mifoloji adlandırılan şüur forması tərəfindən yaradılır. Müasir tədqiqatçıların ehtimallarına görə isə mif dünyanın dərk edilməsinin yeganə forması olmuşdur. E.M. Meletinski bu cür mifləri ilkin miflər adlandırır. İlkin miflər ontoloji mənzərənin müəyyən seqmentlərini arxetiplər, mifologemlər və simvollar adlandırılan strukturlar vasitəsilə təsvir edir.

Mifə müraciət antik mifdən müasir mifopoetikaya qədər müxtəlif formalarda təzahür edə bilər. Boldik [1, s.164] bu cür kompleksi konkret müəllifə məxsus “şəxsi mifologiya” kimi müəyyənləşdirir və onu “şəxsi mənəvi prinsiplər sistemi” kimi izah edir. Bu anlayış dar mənada “mifopoetika” termini ilə də ifadə oluna bilər.

Mifopoetika ənənəvi mifoloji sxemlərə, modellərə, süjet-obraz sisteminə, mif və ayinin poetikasına bədi cəhətdən motivləşdirilmiş müraciətə əsaslanan, həmçinin neomifoloji mətnlərin yaradılmasında mühüm rol oynayan sənətkarın universal yaradıcılıq sistemini əks etdirir. N.O. Osipova qeyd edir ki, geniş mənada mifopoetik təfəkkür incəsənətdə həmişə mövcuddur, lakin parlaq mifopoetik kompleksi olan sənətkarlarda əsərlərin semantik vəhdəti xüsusi mənalarla yüklənmiş anlayışların daxil edilməsi ilə şərtlənir. Mifologema xarakteri alan bu anlayışlar mədəniyyətdə sabit mənə dairəsi ilə və ya dünyanın arxetipik mənzərəsi ilə əlaqələndirilir.

Dünyanın müasir mənzərəsini təşkil edən obrazların əksəriyyəti mifoloji xarakter daşıyır və bu obrazlar mifoloji prinsiplər əsasında qaşılıqlı əlaqədə olur. Meletinski [4, s.22] hesab edir ki, “mifin əsas “reallığı” bəşəri harmoniyanın mənbəyi və modeli olmasıdır. Ona görə də miflər hər zaman canlı qalır və hansısa intellektual səviyyədə özünə yer tapır”.

Görkəmli ingilis şairi U.B. Yeytsin yaradıcılığı struktur və ideya baxımından ənənəvi Kelt folkloru və mifologiyası ilə sıx bağlıdır. Yeyts üçün mif onun poetik dünyagörüşünü və əsərlərinin ideyasını formalaşdıran əsas prinsipdir. Bu baxımdan məqalədə Yeytsin mifopoetik sisteminin formalaşması, struktur və semantik mexanizmlərlə uyğunluğu və poetik nümunələrdə inikasını araşdırılır. Mövcud tədqiqatlarda Yeytsin yaradıcılığında mif daha çox simvolizm, okkultizm və irland milli kimliyi kontekstində şərh edilmişdir. Təqdim olunan yanaşma isə mifopoetikanın mətnyaradıcı və strukturlaşdırıcı funksiyasını önə çəkərək əvvəlki interpretasiyaları dəqiqləşdirmək və konseptual baxımdan genişləndirməklə tədqiqatın elmi yeniliyini şərtləndirir.

2. U.B. Yeytsin mifopoetik dünyagörüşünün formalaşması

U.B. Yeytsin yaradıcılığında Kelt mənşəli süjetlərin, mifoloji obrazların və arxaik simvolların sistemli şəkildə istifadəsi onun İrlandiyanın milli-mədəni kimliyini bədi diskursda yenidən qurmaq və poetik şəkildə ifadə etmək məqsədinə xidmət edir.

Yeytsin yaradıcılığının erkən dövrü İrlandiya ədəbiyyatında milli özünüdərk prosesinin gücləndiyi və folklor irsinə sistemli şəkildə müraciətin aktuallaşdığı ədəbi dirçəliş dövrünə təsadüf edir. Bu kontekstdə irland əfsanələri və folkloruna həsr olunmuş çoxsaylı mənbələr gənc şair üçün əsas elmi və bədi istinad mənbələrinə çevrilmişdir. “Qədim Əfsanələr”, “İrlandiyanın mistik tilsimləri və xurafatları”, “İrlandiyanın ocaqbaşı hekayələri”, “İrlandiya tarixi: Kuxulin və onun müasirləri”, “İrlandiya folkloru” və digər analoji nəşrlər onun mifopoetik dünyagörüşünün formalaşmasında mühüm rol oynamışdır. 1889-cu ilə qədər Yeyts artıq yazıya alınmış irland xalq nağıllarının demək olar ki, bütün korpusunu sistemli şəkildə

araşdırdığını qeyd edirdi: “Yazıya alınmış irländ xalq nağıllarının hamısını olmasa da, böyük əksəriyyətini əhatə etmişəm” [3, s.15]. Məhz bu mərhələdə o, “İrlandiya əfsanələri və xalq nağılları” toplusunun elmi redaktoru olmuş və əsərə konseptual giriş yazmışdır. Bu, Yeytsin folkloru yalnız bədii material kimi deyil, həm də milli mədəni yaddaşın daşıyıcısı və ideoloji diskursun tərkib hissəsi kimi dərk etdiyinin göstəricisidir.

Kelt mifologiyası və folklorunun çoxqatlı, simvolik strukturuna dərinlən nüfuz edən Yeyts bu irsi fərdi poetik sisteminə köçürməklə onu yenidən semantikləşdirir. Onun poema və pyesləri həm İrlandiyanın arxaik mifoloji yaddaşını aktual ədəbi formaya salır, həm də müəllifin milli-estetik və ideoloji mövqeyini aydın şəkildə ifadə edən kompleks mifopoetik mətnlər kimi çıxış edir.

Yeytsin yaradıcılığının mifoloji nöqtəyi-nəzərdən təhlilini labüd edən əsas amil onun yaratdığı mifopoetik sistemdir və bu, onun “Görüş” traktatı ilə əlaqələndirilir. Şair özünəməxsus şəxsi mifologiyasını inkişaf etdirmiş və onu “Sistem” adlandırır. O, bu sistemi “xaosdan qorunma” mexanizmi kimi görürdü. Burada dünya və insan kainatın çoxqatlı quruluşuna tabe olur, şəxsiyyət tipləri ay fazalarına uyğun təsnif edilir, tarixi dövrlər spiral formasında təsvir olunur və hər dönüş əvvəlkinin həm davamı, həm də inkarı rolunu oynayır [6, s.290]. Bu model yalnız kosmoloji sxem deyil, həm də fərdi transformasiyanın poetik mexanizmidir. Belə ki, mif burada insan psixikasının inkişaf trayektoriyasını müəyyənləşdirən xəritə funksiyası daşıyır. Şəxsiyyət ay fazaları boyunca hərəkət etdikcə daxili potensialını reallaşdırır və ziddiyyətlərin toqquşması vasitəsilə yeni identiklik formalaşır. Bu inanc sistemi fərqli mifoloji və mistik ideyaların birləşməsindən yarandığından şairin müxtəlif ənənələrlə dərin əlaqəsini əks etdirirdi. Yeytsə dünyanı və öz yerini anlamaq üçün çərçivə təmin edən sistemin mərkəzində dövr tarix anlayışı dayanırdı. Yeytsə görə tarix dövrü xarakter daşıyır: nizamlı və yaradıcı dövrlər xaos və tənəzzül dövrlərini izləyir. Bu isə yalnız tarixi şərh etmir, həm də fərdin daxili inkişaf modelini əks etdirir, hər böhran mərhələsi psixoloji yenilənmənin ilkin şərti kimi təqdim olunur. Bu dövr tarix anlayışı onun “Qasırgılar” və “Görüş” kimi şeirlərində aydın şəkildə görünür. Şeirlərdə o, fəlsəfi və metafizik ideyalarını ətraflı şəkildə izah edir.

Bundan əlavə, Yeytsin “Sistem”inə görə şair həm görkəmli vizioner, həm də maddi və mənəvi aləm arasında vasitəçi rolunu oynayır. O, kollektiv şüuraltından ilham alaraq onun simvollarını və arxetiplərini əsərlərinə yönəldə bilər. Bu vasitəçilik funksiyası fərdi transformasiyanın estetik modelidir, çünki şair kollektiv arxetipləri şəxsi təcrübədən keçirərək onları yenidən mənalandırır və bu prosesdə həm özü, həm də oxucu üçün mənəvi dəyişmə imkanını açır. Bu konsepsiya onun “Cənnətin örtükləri” şeirində daha aydın işlənmişdi. Burada şair kollektiv şüuraltının ipliklərindən xəyallarını toxuduğu ideyasını təqdim edir.

Yeytsin abstrakt mifopoetik sistemi onun poeziyasında metaforaların mənbəyi olmuşdur və sonrakı əsərləri məhz bu sistemin müəyyən mənada reallaşması təəssüratı yaradır. Bu reallaşma prosesi fərdi transformasiyanın poetik səviyyədə təcəssümüdür; mifoloji struktur

daxili təcrübəni kosmik miqyasda şərh etməyə imkan verir və fərdi taleyi ümumbəşəri modelə bağlayır.

Qədim İrlandiya mif və əfsanələrinin müasir dövrdə yenidən kəşfi, antik ənənələrin canlandırılması U.B. Yeytsin poeziyasının əsasını təşkil etsə də, şair üçün mif sadəcə hekayələr və ya simvollar toplusu deyildi. Yeytsə görə mif insan təcrübəsini, tarixini və məna axtarışını başa düşmək üçün həyati bir çərçivə idi. Bu baxımdan, onun məqsədi İrlandiyanın mühitini, mədəniyyətini ümumi Avropa dilinə bir növ “yaradıcı tərcümə” etmək idi və o, külliyyatları ilə irland mədəniyyətini qlobal prosesin bir hissəsinə çevirməyə nail oldu.

Yeyts özünün “Esselər və Girişlər” adlı tənqidi nəsr toplusuna yazdığı ön sözdə yaradıcılığının əsas mövzusu barədə belə qeyd edirdi: “Bu mövzu mənə fəvqəltəbii təcrübə vasitəsilə gəlib çatmışdır; parlaq işıqla dolu yuxularımda mən bəzi qədim miflərlə qarşılaşmışam və düşünürəm ki, onlar köçəri quşları istiqamətləndirən müdriklik və ya instinktlə qohumdurlar” [7, s.8].

3. Yeytsin poeziyasında mifoloji süjetlər

“Oysinin səyahətləri və digər şeirlər” toplusunda yer alan “Oysinin səyahətləri” epik poemasını U.B. Yeytsin irland mifoloji irsinə ilk genişmiqyaslı bədii müraciəti kimi dəyərləndirmək mümkündür. Əsərdə İrlandiya mifologiyasının əfsanəvi qəhrəmanı Oysinin macərələri təsvir olunur və poema struktur baxımından üç müstəqil kitabdan təşkil olunmuşdur.

Yeyts Oysin obrazını klassik qəhrəman kimi formalaşdırır və bu kamilləşmə prosesi əsərin süjetinin əsasını təşkil edir. Oysin demək olar ki, bütün sınaqlardan uğurla keçir, lakin son mərhələdə o, irəli, gələcəyə doğru getmək əvəzinə keçmişə qayıtmağa çalışır. Oysinin keçmişə qayıtmaq arzusu poetik strukturu daxilində tragediyanın və zamanın müstəqil qatlarının inkişafına xidmət edir. Məhz bu seçim onun faciəsinin əsas səbəbi olur: Oysin bir anın içində igid bir gəncdən gücdən düşmüş qocaya çevrilir və daha sonra dünyasını dəyişir.

Poemada Oysinin bu kədərli taleyini əvvəlcədən xəbər verən işarələr mövcuddur. Süjet elə qurulub ki, qəhrəman hər dəfə yeni bir məkana keçdikdə narahatlıq yaradan simvollar artır və əsərin ümumi əhval-ruhiyyəsi getdikcə ağırlaşır. Məsələn, birinci adaya gedən yolda Niamh şən mahnılar oxuyur, ikinci adaya gedərkən bu mahnılar kədərli olur, üçüncü səfər isə artıq tam sükut içində baş verir:

And Niamh sang continually ... for now the fall of tears,

And never a song sang Danaan songs [8].

Və Niamh durmadan oxuyurdu... artıq göz yaşları axırdı,

Və bir daha Danaan nəğmələri səslənmirdi (tərcümə - N.Q.).

Niamhın nəğmələri şeirdə simvolik funksiyanı yerinə yetirir. Musiqi Oysinin daxili vəziyyətini və taleyin qaçınılmazlığını öncədən xəbər verir, mif isə bu proqnozlaşdırmanı struktur elementi kimi təmin edir. Son səfərdə Niamh artıq Oysini müşayiət etmir. Bu yol

qəhrəmanı insan idrakinin və anlayışının mümkün olduğu aləmdən kənara aparır. Bu mifik səfər qəhrəmanın daxili dəyişimini və metafizik transformasiyanı təqdim edir.

Yeytsin folklor elementlərini milli ideya ilə sintez etməsi “Səyyah Anqusun mahnısı” poemasında da müşahidə olunur. İrland mifologiyasında sevgi tanrısı kimi tanınan Anqus obrazı mifoloji mənbələrə görə başı üzərində daima dörd quşun dövrə vurduğu gənc və gözəl tanrı kimi təsvir olunur. Bu quşların nəğməsini eşidən hər kəsdə sevgi hissləri oyanır.

Mifin süjetinə görə Anqus bir gecə yuxusunda gənc qız görür. Bu qız onun arzuladığı bütün xüsusiyyətləri özündə cəmləşdirir və Anqus yuxudan oyandıqdan sonra ona dərin məhəbbət bəsləyir, nəticədə sevgi iztirabı keçirir. O, yuxusunda gördüyü bu qızı tapmaq üçün bütün İrlandiyanı dolaşmağa başlayır. Əvvəlcə anası onun axtarışına çıxır, lakin bir illik səylərə baxmayaraq, qızı tapa bilmir. Daha sonra Anqusun atası axtarışa qoşulur, lakin onun cəhdləri də nəticəsiz qalır. Nəhayət, Anqusun atasının dostu və kral bu vəzifəni üzərinə götürür və uzun sürən axtarışlardan sonra gənc qızı tapmağa müvəffəq olur.

Yeyts isə poemasında bu mifoloji süjetdən şüurlu şəkildə uzaqlaşır və onu fərqli semantik istiqamətdə yenidən qurur. Poemada Anqus artıq gəncliyini itirmiş bir obraz kimi təqdim olunur:

“Though I am old with wandering
Through hollow lands and hilly lands” [9].

Səfərlərdən qocalmışam

Boş səhralar və dalğalı təpələr boyunca (tərcümə - N.Q.).

Anqusun yaşlanması və yorğunluğu şeirin emosional ovqatını və zaman qatlarını formalaşdırır. İlkin mifoloji variantda Anqus sevdiyi qızı tapdığı zaman hələ də gənc olaraq qalır. Bu dəyişiklik təsadüfi xarakter daşımır və Yeytsin poetik strategiyasının əsas göstəricilərindən biridir.

“Səyyah Anqusun mahnısı” sevginin tərənnümündən daha çox bitməyən arzu, axtarış və həsrət motivlərinin poetik ifadəsidir. Yeyts mifoloji süjeti yenidən işləyərək onu fərdi və milli yaddaşın simvoluna çevirir. Bu yanaşma şairin folkloru milli kimliyin formalaşmasında dinamik və funksional bir vasitə kimi dəyərləndirdiyini göstərir.

Poemanın mövzusu Yeytsin milli şüurunun dərinliyini göstərir. Şair ənənəvi Yunan və Roma tanrılarından fərqli olaraq, Kelt tanrısını seçməklə İrlandiya mifologiyasını ədəbi mühitdə tanıtmaya çalışır.

Yeytsin digər şeirlərində də Kelt folkloru və mifologiyası əsas tematik element kimi təkrarlanır. Şair xüsusilə vətənpərvərlik duyğusu və İrlandiya mədəniyyətinə bağlılığını müəyyən milli-estetik həssaslıqla nümayiş etdirir. “Gələcəkdə İrlandiyaya” poemasında Yeyts irland folkloru və mifoloji simvollarını milli kimlik kontekstində təqdim edir:

“When Time began to rant and rage
The measure of her flying feet/Made Ireland's heart begin to beat” [10].

“Zaman hiddətlənib qəzəblənərkən,

Uçan ayaqlarının nəbzi

İrlandiyanın qəlbini oyanmağa çağırırdı (tərcümə - N.Q).

Şair burada sənaye inqilabının təsirlərinə işarə edərək vurğulayır ki, şəhərlərdə saatlıq əmək və sürətlə dəyişən iqtisadi ritm kənd həyatının təbii mövsümi axını ilə ziddiyyət təşkil edir. “Uçan ayaqların nəbzi” ifadəsi ilə şair şəhərlərdəki sürətli, məcburi həyat tempini tənqid edir və İngiltərənin müasir həyat tərzindən narazılığını göstərir. Buna qarşılıq olaraq, İrlandiyada hələ də qorunub saxlanılan sakit həyata və vətən sevgisinə yönəlmiş dəyərləri vurğulayır.

“İrlandiyanın qəlbini oyanmağa çağırırdı” deməklə Yeyts İrlandiyanın ədəbi və mədəni ənənələrinin yenidən dirçəlməsini ifadə edir. Poemanın davamında şair Kelt obrazlarını ön plana çıxarır:

“Yet he who treads in measured ways
May surely barter gaze for gaze.
Man ever journeys on with them
After the red-rose-bordered hem.
Ah, faeries, dancing under the moon,
A Druid land, a Druid tune!” [10].
*“Lakin ölçülü addımlarla gedən kimsə,
Baxışı baxışla dəyişə bilər.
İnsan həmişə onlarla birlikdə yol alır,
Qırmızı güllərlə bəzədilmiş sərhədlərin ardınca.
Ah, ay işığında rəqs edən pəri varlıqlar,
Druid torpağı, Druid nəğməsi!”* (tərcümə - N.Q).

Şeirdəki pəri və druid obrazları poetik mənşərə qatlarını formalaşdırır. Bu misralarda əvvəlcə İngiltərənin “ölçülü” həyat təzi, ticarətə meyli və onun sərhədləri aşan təsiri vurğulansa da daha sonra şair irland obrazlarını təqdim edir: qızılgüllər, pəri varlıqlar və druidlər İrlandiya ilə bağlı simvollarıdır və ingilis dünyagörüşünün sərt mövqeyinə qarşı estetik və mədəni ziddiyyət yaratmaq üçün istifadə olunur.

Yeytsin Kelt mifopoetik ənənəsini həm vətənpərvər, həm də ədəbi oyanışın vasitəsi kimi təqdim etdiyi poema ingilis modernizminin ritmik və iqtisadi məcburiyyətlərinə tənqidi münasibəti ifadə etməklə yanaşı İrlandiyanın folklor, mif və milli-estetik dəyərlərinin bədii müdafiəsi kimi başa düşülə bilər. O, hesab edirdi ki, qədim irland mif və əfsanələrinə müraciət etməklə irland psixikasını formalaşdıran dərin mədəni simvollar və arxetiplər qatına nüfuz etmək mümkündür. Bu yanaşma mifin poetik və simvolik rolunu göstərir, hər obraz həm mifoloji, həm də narrativ struktur vahidi kimi çıxış edir. “Gül Ağacı”, “Dünyanın gülü” və “Sidhenin ev sahibliyi” kimi şeirlərdə bu aydın şəkildə görünür. Burada şair İrland mədəniyyətinin fəvqəltəbii və mistik aspektlərini canlandıraraq oxucunu İrlandiyanın kollektiv ruhu ilə əlaqəyə dəvət edir. Milliyyətçi şair olmaqla yanaşı, Yeyts həm də ruhani və mistik aləmin tədqiqatçısı idi. “İkinci gəliş” və “Qüllə” kimi əsərlərində o, ezoterik və okkult

elementlərə yönəlir, simvolizm və mifologiyadan istifadə edərək dərin metafizik ideya çalarları yaradır.

Yeyts psixologiya sahəsində Karl Yunqun nəzəriyyələrindən, xüsusilə də onun kollektiv şüur anlayışından təsirlənmişdir. Yunqa görə kollektiv şüur insanlara miras qalmış ortaq simvollar, arxetiplər və təcrübələr bazasıdır və sənət, yuxular və miflər vasitəsilə ona çıxış tapmaq mümkündür. Yeyts inanırdı ki, müəyyən mifoloji simvollar və arxetiplər insan psixikasına dərin şəkildə yeridilmişdir və onlar poeziya vasitəsilə əldə edilə və ifadə oluna bilər. Mif fərdiləşmə prosesinin katalizatoru kimi çıxış edir və arxetiplə qarşılaşma şüuraltı məzmunun şüurlu səviyyəyə qalxmasına və mənliliyin inteqrasiyasına şərait yaradır. Bu mexanizm “İkinci gəliş” şeirində konkret poetik obrazla reallaşır: səhrada peyda olan “kobud heyvan” Kölgə arxetipinin simvolik ifadəsi kimi çıxış edir. Bu obraz fərdi deyil, kollektiv şüurun qaranlıq qatının tarixi mərhələdə üzə çıxmasını göstərir və şüuraltı gücün mədəni nizamı dağıdaraq yeni epoxanın başlanğıcını hazırladığını nümayiş etdirir.

Yeyts şeirlərində tez-tez universal simvollardan və arxetiplərdən istifadə edərək ortaq insan təcrübəsinin hissini oyadırdı. Məsələn, “Leda və Qu quşu” şeirində qu quşu obrazı transformasiya və seksual güc arxetipi kimi görünə bilər və kollektiv şüur motivi ehtiva edir. Eyni zamanda, qu quşu həm də ilahi müdaxilə arxetipidir. Zevsin zorakı enişi insan bədəni üzərində kosmik tarixin başlanğıc nöqtəsinə çevrilir. Leda obrazı isə Anima arxetipinin tarixi transformasiyanı daşıyan forması kimi təqdim olunur. Onun travmatik təcrübəsi Troya müharibəsi kimi mədəni nəticələrə yol açır və beləliklə, fərdi akt kollektiv taleyə bağlanır. Bu obraz fərdi travmanın və kosmik gücün toqquşmasını simvollaşdıraraq transformasiyanı məcburi və ağırlı bir dəyişmə mərhələsi kimi təqdim edir.

“Maska” şeirində isə Yeyts cəmiyyət daxilində taxdığı maskaların arxasında həqiqi mənliliyimizin çox zaman gizləndiyi ideyası üzərində düşünür. Şeir yunan mifologiyasında şərab, ekstaz və azadlıq tanrısı olan Dionis obrazına istinad edərək maska anlayışını həm qoruyucu, həm də aldadıcı funksiya daşıyan bir fenomen kimi təqdim edir. Maska burada transformasiya alətidir: fərd ictimai identikliklə daxili mənlilik arasında hərəkət etdikcə özünü yenidən qurur və bu dinamiklik Yeytsin mifopoetik sistemində fərdiləşmənin əsas mexanizmi kimi çıxış edir. Belə mifoloji assosiasiyalar vasitəsilə şair oxucunu insan şəxsiyyətinin mürəkkəbliyi və sosial mühitdə mövcud olmaq üçün hər bir fərdin taxdığı maskalar barədə düşünməyə dəvət edir.

Yeytsin “Ayın dostca səssizliyi” traktatında formalaşdırdığı “özünə qarşı” (“Anti-self”) konsepsiyası Yunqun Persona anlayışı ilə səsləşir. Maska sadəcə sosial rol deyil, insanın daxili potensialını üzə çıxarmaq üçün şüurlu şəkildə seçdiyi alternativ identiklikdir. Bu baxımdan maska Kölgə ilə dialoq qurma vasitəsinə çevrilir və fərdin natamam tərəflərini tamamlayır.

Bundan əlavə, Yeytsin okkultizm və mistisizmə marağı Yunqun fərdiləşmə (individuasiya) prosesi ilə uyğunluq təşkil edir. Fərdiləşmə prosesi şüursuz elementlərin şüurlu qavrayışa inteqrasiyasını nəzərdə tutur. Yeyts poeziyanın bu prosədə mühüm rol oynadığına inanırdı, poeziya insanlara daxili dünyaya çıxış və öz mənəviyyatları ilə üzləşmə imkanı verirdi.

“Mənlik və ruhun dialoqu” şeirində bu proses konkret dramatik strukturla təqdim olunur: “mənlik” həyatın estetik və təcrübə yönü prinsipini, “ruh” isə asketik və metafizik meyli təmsil edir. Dialoq nəticəsində qəhrəman həyatı yenidən seçir və bu seçim fərdiləşmənin tamamlanma mərhələsi kimi çıxış edir, şüurla ruh arasında sintez yaranır.

Yeytsin şeirlərində mifoloji simvolların ardıcıl və sistemli istifadəsi fərdiləşmə mərhələlərinin poetik xəritəsini yaradır, hər arxetip mənliyin parçalanmış hissələrinin birləşdirilməsinə xidmət edir. Onun kollektiv şüur anlayışına müraciəti poeziyasında “Anima” və “Animus” anlayışlarından istifadəsində də özünü göstərir. Bunlar Karl Yunqun psixologiyasında müvafiq olaraq psixikanın qadın və kişi aspektlərini təmsil edən arxetiplərdir. Öz təbiəti etibarilə “Anima” erotik və emosional, Animus düşünən və tənqididir. Animanın yardımı ilə kişi qadının təbiətini dərk etməyə çalışır, Animusun sayəsində qadın kişini başa düşməyə cəhd göstərir. Anima birliyə, Animus təcridə istiqamətlənmişdir [5, s.244].

“Maykl Robartesin ikili görünüşü” və “Gənc və yaşlı bir qadın” şeirlərində Yeyts bu arxetipik başlanğıcların qarşılıqlı təsirini araşdırır, gender, seksual kimlik və əksliklərin vəhdətindən doğan daxili münaqişə mövzularını ön plana çəkir. “Maykl Robartesin ikili görünüşü” şeirində qadın obrazı yalnız estetik fiqur deyil, həm də Anima arxetipinin hərəkətli və intuitiv enerjisini təcəssüm etdirir. Robartes isə rasionel və ezoterik təhlilə meyilli Animus prinsipini simvollaşdırır. Onların qarşılıqlı münasibəti düşüncə ilə instinkt arasında gərginliyi göstərir və bu gərginlikdən yeni idrak forması doğur. Burada qarşıdurma və vəhdət modeli fərdi transformasiyanın dialektik forması kimi çıxış edir, əksliklərin sintezi yeni identiklik mərhələsinə keçidi təmin edir və mifoloji struktur bu keçidi semantik baxımdan əsaslandırır. Beləliklə, mifoloji və simvolik dil vasitəsilə şair oxucunu şüuraltı dinamikaları və şəxsiyyətin mürəkkəbliyini düşünməyə dəvət edir.

Nəticə. Ümumilikdə, Yeytsin poeziyası şəxsi ilə ümumbəşəri, fərdi ilə kollektiv arasında körpü rolunu oynayır. Mif və folkloru insan təcrübəsini, tarixi bilikləri və milli-mədəni yaddaşı ifadə edən dərin sistem kimi təqdim edən şairin yaradıcılığı keçmiş və indiki, fani və mistik aləmlər arasında mürəkkəb dialoqu formalaşdırır, oxucunu həm tarixi köklərlə, həm də metafizik düşüncə ilə üzləşdirir. Yeytsin mifopoetik sistemi, Kelt və Yunan miflərini sintez etməsi, Yunqun psixoloji konsepsiyaları ilə zənginləşdirilmiş mifoloji süjetləri insan təcrübəsinin və şüurun dərinliklərini araşdırmasına imkan verir, eyni zamanda bütün bəşəriyyət üçün səciyyəvi olan ortaq simvollar və arxetiplərlə rezonans yaradır. Nəticə etibarilə, Yeytsin yaradıcılığı mifin həm milli-mədəni yaddaşın bərpası, həm də insan şüurunun dərin qatlarının poetik tədqiqi üçün funksional və çoxqatlı model olduğunu sübut edir və bu modeldə mif ideoloji, estetik və psixoloji səviyyələri eyni zamanda birləşdirən struktur prinsip kimi çıxış edir.

Ədəbiyyat

1. Baldick Ch. (2001), The Concise Oxford Dictionary of Literary Terms. Oxford University Press, 280.
2. Бройтман С.Н. (1993), К Истории Форм Лирического Высказывания. Ижевск: УдГУ, 52-69.
3. Kinahan F. (1988), Yeats, Folklore and Occultism: Contexts of the Early Work and Thought. Taylor & Francis Group, 28.
https://api.pageplace.de/preview/DT0400.9781000627954_A38200129/preview-9781000627954_A38200129.pdf
4. Мелетинский Е.М. (2001), От Мифа к Литературе. Москва, 168.
<https://www.ruthenia.ru/folklore/meletinskyotmifakliterature.pdf>
5. Quliyev Q. (2012), XX Əsr Ədəbiyyatşünaslıq Konsepsiyaları. Bakı, 344.
6. Саруханян А.П. (2002), Новое мифотворчество: У.Б. Йейтс и Дж. Джойс. Художественные Ориентиры Зарубежной Литературы XX Века, 284-304.
7. Yeats W.B. (1966), Essays and Introductions. London: Macmillan & Co, 530.
8. Yeats W.B. (2010), The Wanderings of Oisín. Kessinger Publishing, 34.
9. Yeats W.B. (1902), The song of wandering aengus.
<https://www.poetryfoundation.org/poems/55687/the-song-of-wandering-aengus>
10. Yeats W.B. (1893), To Ireland in the coming times.
<https://americanliterature.com/author/william-butler-yeats/poem/to-ireland-in-the-coming-times>